

KARMEN MEDICA¹

Migracije in nova družbena gibanja: trendovski upori ali vizije drugačnega sveta?

Izvleček: Nove oblike družbenih gibanj so se na različne načine in na različnih prizoriščih sveta začela pojavljati v zadnjih dveh desetletjih. Drugače kot t. i. stara gibanja, ki so dajala prednost svobodi večine, nova družbena gibanja postavljajo v ospredje svojega delovanja pravico vseh, da uresničujejo svoja hotenja na vseh področjih, na katerih ne večina ne nosilci moči ne morejo vsiljevati svoje dominacije. Namen tega besedila je osvetliti nova družbena gibanja predvsem v povezavi s sodobnimi migracijskimi gibanji, njihov transnacionalni značaj, upornišтво, priljubljenost, množičnost, prepoznavnost, predvsem pa vizionarstvo. Mnogoterost, ki je v izhodiščih migracijskih gibanj, navsezadnje vključuje različne družbene skupine in posameznike, od intelektualcev in študentov do kmetov, prekarnih delavcev, manjšin in migrantov.

Ključne besede: migracije, nova družbena gibanja, OWS (Okupirajmo Wall Street), Nevidni delavci sveta (NDS), *trickle down*

UDK: 314.151:316.347

Migrations and New Social Movements: Trendy Rebellions or Visions of a Different World?

Abstract: The last two decades have seen new forms of social mo-

¹ Dr. Karmen Medica je predavateljica na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani in predavateljica na Fakulteti za humanistične študije v Kopru ter raziskovalka na Znanstveno-raziskovalnem središču PU. E-naslov: karmen.medica@zrs.upr.si.

vements emerging in various ways and in various places of the world. Unlike the so-called old movements, which favoured the freedom of the majority, the operations of the new social movements have foregrounded everyone's right to realise their desires in all areas where neither the majority nor the power-holders can impose their domination.

The purpose of this text is to highlight the new social movements with particular regard to contemporary migratory movements, their transnational character, rebelliousness, popularity, visibility and, above all, vision. The multiplicity at the heart of migratory movements involves a wide range of social groups and individuals, from intellectuals and students to farmers, precarious workers, minorities, and migrants.

Key words: migration, new social movements (NSM), Occupy Wall Street (OWS), Invisible Workers of the World (IWW), 'trickle down'

Para Todos Todo, Nada Para Nostros

Uvod – od zapatistov do OWS²

Nove oblike družbenih gibanj so se na različne načine na različnih prizoriščih sveta začela pojavljati v zadnjih dveh desetletjih. Drugače kot t. i. stara gibanja, ki so dajala prednost svobodi večine, nova družbena gibanja v ospredje svojega delovanja postavljajo pravico vseh, da uresničujejo svoja hotenja na vseh področjih, na katerih ne večina ne nosilci moči ne morejo vsiljevati svoje dominacije. Nove subjektivitete in novi načini dojemanja sveta uporabljajo drugačen način de-

² OWS – Occupy Wall Street.

lovanja, predvsem odprtost, fluidnost, odzivnost – brez vodstva in članstva. Dober primer so zapatisti v mehiški regiji Chiapas, ki so med prvimi sprožili upor. O zapatistih³ se je na začetku govorilo kot o oboženi vstaji Majev v mehiški provinci Chiapas. Organizirani v Zapatistično vojsko narodne osvoboditve (EZLN), se zgledujejo po revolucionarnih kmečkih vojskah Emiliana Zapate in Pancha Ville. Oblast in zasedanje vladnih položajev jih ne zanimata. Zapatisti pravijo, da želijo svet narediti na novo, ustvariti svet dostojanstva, svet humanosti, vendar brez osvojitve oblasti. Njihova maksima *Za vse vse, za nas nič* kaže, da ni pomembno, kdo je na čelu oblasti, pomembno je, da ta upošteva ljudi in 'vlada ubogljivo', da deluje v skladu z ljudskimi interesi in ne zasebnimi interesi strank, posameznih gospodarstev ali verskih skupin. Aktivirajo se s svojih pozicij, s svojim orožjem, to pa so: ideje, besede, videoprodukcije. Zapatisti živijo in oblikujejo skupnost v upor, imajo lastne šole, bolnišnice, pravni sistem, v vsakodnevnem življenju prakticirajo alternativne koncepte družbenosti. Kot takšni so postali inspiracija za druge uporniške misli po svetu.

Zapatizem dojemamo kot novo družbeno gibanje, resda revolucionarno, vendar ne kot revolucijo. Kot druga sodobna gibanja se ne osredotoča na osvojitve ali spremembo oblasti, temveč na izgradnjo skupnosti tukaj in zdaj, na delovanje proti sistemu in onkraj njega. Ne gre za delovanje kot dogodek, temveč za delovanje kot bivanje.

Naš namen je osvetliti nova družbena gibanja predvsem v povezavi s sodobnimi migracijskimi gibanji, njihov transnacionalni značaj,

³ Upor zapatistov v Mehiki se je začel 1. januarja 1994, na dan, ko naj bi v veljavo stopila pogodba Nafta (North American Free Trade Agreement) med ZDA, Kanado in Mehiko. Ta je prinašala spremembo mehiške ustave v členu, ki je ščitil indijanske občinske posesti pred prodajo in privatizacijo, kar bi bilo uničujoče za staroselsko prebivalstvo. Indijanski kmetje bi ostali brez zemlje za obdelovanje, preplavili bi jih poceni uvozni izdelki iz ZDA. Z uporom so zapatisti napovedali vojno proti političnemu režimu, ki omočja korupcijo in prevare, in proti diktatorskim mehiškim politikom.

uporništvu, priljubljenost, množičnost, prepoznavnost, predvsem pa vizionarstvo. Mnogoterost, ki je v njihovih izhodiščih, navsezadnje vključuje različne družbene skupine in posameznike, od intelektualcev, študentov do kmetov, prekarnih delavcev, manjšin, migrantov.

Kako jih opredeliti in poimenovati? Kaj so njihova idejna, prostorska in časovna izhodišča – od krvavega upora zapatistov v Mehiki do sodobnega, popularnega in globalnega OWS (*Occupy Wall Street*) – bomo skušali opredeliti v nadaljevanju.

Terminološke in pomske opredelitve

Različna poimenovanja *novih družbenih gibanj* podajajo v svojih izhodiščnih razmišljanjih različni avtorji, tudi mediji. Nekateri avtorji govorijo o novih družbenih gibanjih ali sodobnih družbenih gibanjih, protisistemskih gibanjih, gibanjih za globalizacijo pravic, protiglobalizacijskih gibanjih. Njihova pojavnost je vse očitnejša po padcu berlinskega zidu, torej po koncu hladne vojne, ko so padle vse ovire za vzpostavitev globalnega kapitalizma. V zadnjih desetih letih so vse bolj v ospredju aktualnih dogajanj na družbeno-političnem prizorišču sveta.

Nova družbena gibanja nekateri imenujejo gibanja identitetnih politik. Stuart Hall⁴ te povezuje s političnim delovanjem, katerega izhodišče je sklicevanje na pripadnost posamezni marginalizirani ali zatirani skupini. Pripadnost skupini oz. skupinska identitetna pripadnost postaja najpomembnejši dejavnik politične mobilizacije. Okoljska, feministična, staroselska, postkolonialna gibanja, gibanja etničnih, seksualnih 'manjšin' in drugih manjšinskih skupnosti so v 90. letih odigrala eno najpomembnejših vlog v emancipacijskih procesih. Razlikujejo se glede na to, kako definirajo sama sebe, glede na nasprotnike in glede na deklarirane družbene cilje.⁵ Kar

⁴ Hall, 1997.

⁵ Več o tem: Mencin Čeplak, 2002/2003.

jih združuje navznoter, pravi Hall, jih tudi atomizira, kar je njihova prednost, je hkrati tudi njihova meja. Po Castellsu v mrežni družbi prevladujejo gibanja odpora, ki jih generirajo podrejeni in stigmatizirani posamezniki. Vendar ni nujno, da gibanja, ki se utemeljujejo na skupnih koreninah ali izkušnjah, ostanejo zaprta. Razvijejo se lahko v gibanja, ki jih Castells imenuje projektna. Tako npr. okoljska gibanja mobilizirajo revne skupnosti in etnične manjšine. Združujejo se s skupinami za varstvo človekovih pravic, feminističnimi gibanji in drugimi nevladnimi organizacijami.

Res je, da ko gre za nova globalna družbena gibanja, komunikacija poteka na globalni ravni, vendar se tovrstna globalizacija ne nanaša na kapitalsko-trgovske ali kakšne druge interesne transakcije. Gre za gibanja, ki so v vsakem primeru antisistemska, pluralna, transnacionalna, presegajo meje ene same države, praviloma tudi kontinentalne bariere. Vključujejo okoljska, feministična gibanja, tudi gibanja za rasne, etnične in druge manjšinske skupnosti, vendar je v osnovi njihov cilj delovati proti obstoječemu sistemu, proti kapitalističnemu svetovnemu sistemu, ki v svoji neoliberalni obliki zaostrejuje pogoje elementarnega preživetja in postavlja ljudi v vse večje stiske, negotovosti, neperspektivnost.

Nastanek in umestitev sodobnih družbenih gibanj

Kapitalizem kot svetovni sistem je danes nesporno globalen, globalizacija pravzaprav pomeni neko stopnjo kapitalizma. Ta deluje kot svetovna ekonomija. Vsak sistem se oblikuje in ravna po cikličnih ritmih in ima svojo življenjsko dobo. Znotraj kapitalističnega sistema je vsako obdobje, vsak sistemski cikel zaznamovan s prevlado neke ekonomije in vojaško-politične moči. Znotraj kapitalizma teoretiki opredeljujejo naslednje cikle: genovski (od sredine 14. stoletja do sredine 17. stoletja), nizozemski (od sredine 16. do konca 18. stoletja), britanski (od sredine 18. stoletja do začetka 20. stoletja)

in obdobje hegemonije ZDA od druge polovice 19. stoletja praktično do danes. Sicer v zadnjem ciklusu bolj kot nacionalne države v ospredje stopajo nadnacionalne institucije: Nato, Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad, Svetovna trgovska organizacija, Svetovni ekonomski forum. V vseh ciklikih kapitalističnega sistema so se menjavala obdobja razcveta in recesije. V času krize se vzpostavijo različne strategije izhoda, zadnja takšna politična strategija je neoliberalizem. Teoretiki neoliberalizma (Friedrich Hayek, Milton Friedman) so predstavili idejo *čistega* kapitalizma, čim bolj osvobodjenega socialnih obveznosti in državnih vmešavanj ter regulacij trga. Neoliberalizem prinaša privatizacijo in odpravo socialne države. Vse tisto, kar je bilo nekoč javno in zgrajeno z javnim denarjem, se privatizira in tako prehaja v zasebne roke majhne skupine, ki si na račun večine zagotavlja dobičke. Propadajo posamezne lokalne ekonomije, povečujejo in poglobljajo se socialne razlike. Ekonomija si podreja tudi politiko, z raznimi vojnami v imenu varovanja *svetovnega miru* razširja prostore korporacijskega bogatenja, pri čemer ne spoštuje nobenih kulturno-zgodovinskih različnosti. Z vsem tem se krepi državna represija in z njo povezani stroški. Zaradi tega prihaja do upora, alternativnih akcij, drugačnih zahtev in novih gibanj.

Tako je kot reakcija na zasedanje Svetovnega gospodarskega foruma v švicarskem Davosu januarja 2001 nastalo alternativno gibanje, ki je ob istem času postalo shajališče aktivistov drugačnih prepričanj v brazilskem Porto Allegreju.

Fokus je na pravičnejši distribuciji svetovnega bogastva in moči, na interakciji lokalnega in globalnega, na načinih izmenjave na lokalnem in globalnem nivoju. Jameson je v tem kontekstu iznašel koncept "postmodernega hiperprostora", s katerim je opredelil pojav delovanja transnacionalne javne sfere.⁶

⁶ Več o tem: Gupta and Ferguson, 1992.

Problem, ki se ob vsem tem in v času današnje svetovne gospodarske krize še najbolj odpira in dobiva nove, lahko bi rekli alarmantne dimenzije: recesija, kršenje temeljnih človekovih pravic in pravic iz dela, drastičen padec delavcev migrantov na socialni lestvici in ujetost v past revščine, kar vse vpliva na socialno, statusno, etnično in ekonomsko segmentacijo na trgu dela in popolnoma spreminja razmerja med rezidenčnimi in migrantskimi populacijami v posameznih nacionalnih skupnostih.

Po drugi strani paralelno z gibanji za manjšinske, migrantske pravice, pravice homoseksualcev ali za univerzalne človekove pravice vse bolj tekmujejo gibanja, ki igrajo na karto nacionalne ogroženosti.

Nove družbene realnosti – transnacionalne migracije spremenjene ekonomske strukture – v praksi spodbujajo nove teoretične koncepte. V mnogoterosti vseh teh novih pojavov in situacij se ubadamo tudi z nezmožnostjo navajanja, definiranja in uresničevanja novih teoretskih paradigem, ki bi omogočile refleksijo teh dogajanj ter razlikovanje novega od tistega, kar sodi v tradicionalno izkušnjo.

V javnosti in v stroki se prepletajo pravno-politični, medijski in znanstveni vidiki. Kljub ekonomski krizi in recesiji t. i. razviti svet ostaja močno odvisen od migrantskih delavcev, tako v gradbeništvu kot tudi v zdravstvu, v računalništvu na različnih strokovnih področjih. Zaradi tega so migranti vse bolj vpeti v sfero delovanja novih družbenih gibanj in novih percepcij družbenega ustroja.

Migracije – kot del novih družbenih gibanj

Mednarodna organizacija za migracije (IOM) predvideva, da bo ob trendu naraščanja migracij v zadnjih 20 letih mednarodnih migrantov do leta 2050 že 405 milijonov.⁷

⁷ Več o tem: Medica, Lukič, 2011.

Podatki, ki prav gotovo ne pomenijo kaj dosti kitajskemu delavcu migrantu, ki mu je t. i. agencija za posredovanje dela zaračunala nekaj tisoč evrov za delo v Romuniji, kjer namesto plače dobi kupone za kosilo.

Prav takšne zgodbe spraskajo iluzijo nevtralnosti z obličja globalnih migrantskih tokov in razgalijo njihovo javnopolitično kontradiktornost. Na takšen način se pred nami pojavita dva tabora. Na eni strani imamo pozitivističen vidik s poudarjanjem možnosti in priložnosti, ki jih ponujajo migracije, ter zniževanja revščine. Na drugi strani pa imamo negativističen vidik, ki nam kaže naraščajoče število migrantov, ujetih v past revščine, in najrazličnejše kršenje temeljnih človekovih pravic.

Positivističen tabor, ki si pogosto (tudi namerno) zatiska oči pred negativnimi zgodbami iz ozadja migracij, ima v svojih vrstah izjemno močne javnopolitične igralce. Eden izmed njih je Svetovna banka (World Bank), ki med drugim pravi naslednje: *če bi bogatejše države med letoma 2001 in 2025 sprejele 14 milijonov več delavcev iz razvijajočih se držav ("developing countries"), bi to pomenilo 356 milijard ameriških dolarjev več sredstev na letni ravni, pri čemer bi sami migranti prejeli 162 milijard ameriških dolarjev več na letni ravni.*⁸ Naslednji veliki javnopolitični igralec je Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), ki v svojem dokumentu *Migration: New Policies for Greater Gains* ("Migracije: nove politike za večje pridobitve") iz leta 2007 zapiše, da učinek "bega možganov" visoko izobraženega kadra ni vedno tako negativen, kot se zdi. Argument OECD je naslednji; neustrezna infrastruktura v državah, od koder prihajajo migranti, te pogosto odvrča od dela oz. zaposlitve v sektorjih, za katere so se usposobili. Z migracijo v "bolj razvite" države naj bi torej migranti dobili možnost za nadgradnjo svojih osnovnih strokovnih veščin in izkušenj, ki bi lahko prišle prav pri po-

⁸ Legrain, 2007.

vratku v matične države (OECD, 2007).⁹ Ta argument precej spominja na prizor iz biografskega filma o Stevenu Biku,¹⁰ borcu proti rasnemu razlikovanju iz 60. in 70. let prejšnjega stoletja, v katerem takratni belski minister za pravosodje pove novinarju, da so bili belci tisti, ki so zgradili Južno Afriko in omogočili delovna mesta temnopoltim Afričanom. OECD prav tako verjame, da nizkokvalificirani migranti niso grožnja domačim ekonomijam – ker naj ne bi prihajajo do konkurence za delovna mesta med migranti in “domačini”. Migranti naj bi torej delovali kot zapolnjevalci delovnih mest, ki bi drugače ostala prazna, s čimer naj bi dvignili skupno produktivnost države. OECD prav tako trdi, da nizkokvalificirani delavci migranti izdatno prispevajo k zmanjševanju revščine v matičnih državah, ker ponavadi migrirajo brez svojih družin in te podpirajo s finančnimi sredstvi, ki jih pošiljajo domov. Če odštejemo domnevno politično nevtralnost teh argumentov, nam OECD v bistvu sporoča, da je za delavce migrante rezerviran t. i. 3D-sektor (“*dirty, dangerous, demanding*”) trgov dela, torej centralni del segmenta “zaposlenih revnih”. Ironični obrat tega argumenta je naslednji – ne glede na to, da ogromno delavcev migrantov v “razvitih” državah sodi v definicijo zaposlenih revnih, pa ti vseeno pripomorejo k zmanjševanju revščine v svojih matičnih državah. Gledano z neposredne interesne perspektive je torej primarni namen migracij izboljševanje ekonomske slike razvitejših držav, tudi z izdatno pomočjo in na račun ekonomske neenakosti med “razvitimi” in “nerazvitimi” državami, pri čemer pa naj bi se ta neenakost zniževala s povratnimi finančnimi transakci-

⁹ Dostopno na: http://www.oecd.org/document/36/0,3343,en_2649_33935_39281508_1_1_1_1,00.html.

¹⁰ Steven Biko (1946–1977), ustanovitelj gibanja Black Consciousness Movement in borec proti rasnemu razlikovanju. Biografski film z naslovom Cry Freedom iz l. 1987 je režiral Richard Attenborough (op. K. M.).

jami migrantov v matične domovine. Poleg tega ekonomska in socialna realnost prehitevata pozitivne premike migrantske politike, kar je še posebno vidno v javnopolitičnem zakonodajnem procesu.

“Trickle down” in strategije preživetja

V času gospodarske krize smo priča tudi odpuščanju velikega števila delavcev. Težnja po povečevanju kapitala se ponavadi realizira prav na račun delavcev, v največji meri in najprej delavcev migrantov. Socialna in kakršna koli druga varnost se znižuje na račun povečevanja konkurenčnosti, kar najboljčutljivejšim slojem zada še dodatni udarec. Delavci so razčlovečeni, zreducirani na produkcijski material, imenovan delovna sila – in ne ljudje. Temu sledi sistemsko, potrošniško in medijsko nasilje, ekološko in finančno uničevanje. Ameriški sistem *trickle down* je tovrstno delovanje ne samo omogočal, ampak tudi dodatno stimuliral.

Trickle down je ‘teorija (pri)kapljanja’, po kateri najrevnejši družbeni sloji lahko postopoma profitirajo zaradi rastočega bogastva najbogatejših oziroma od njihovega silnega bogastva kaj na koncu prikaplja tudi do njih. V praksi se nanaša na davčne olajšave za najbogatejše, kar naj bi spodbujalo rast gospodarstva in indirektno koristilo vsem.

Slavni *trickle down* kot argument ekonomske neoliberalne šole izhaja iz domneve, da tiste vlade, ki pomagajo največjim podjetjem v obliki oprostitev davkov in posojil, posredno pomagajo ekonomsko najšibkejšim delom prebivalstva, saj nekaj malega pricurlja tudi do njih. Tako naj bi nižji sloji s tem zaslužili več. Realnost tega scenarija se je kaj klavrno pokazala v ZDA, kjer so se mejne davčne stopnje za korporacije in kapitalske dobičke od leta 1978 do danes znižale z 48 oziroma 40 odstotkov na 35 oziroma 15 odstotkov, po drugi strani pa so med letoma 1973 in 2006 plače realno

zrasle zgolj za 1 odstotek, medtem ko je produktivnost dela zrasla za 80 odstotkov.¹¹

Mednarodne projekcije¹² sicer resda nakazujejo, da bodo sodobni migracijski tokovi na osnovi povečane mobilnosti delavcev vse intenzivnejši, s čimer naj bi se povečal tudi znesek finančnih transferjev migrantov ("remittances"), ki je bil glede na podatke IOM v letu 2009 okoli 316 milijard ameriških dolarjev. A ta argument je ponovno preprosto preveč enoznačen. Linearna povezava med mobilnostjo dela in finančnimi transakcijami migrantov namreč ne upošteva vse večje intenzivnosti finančnih in ekonomskih kriz, s tem pa tudi vse večje nestabilnosti trga dela. In ponavadi so med prvimi žrtvami te nestabilnosti prav delavci migranti, kjer pa poteka še nadaljnja, tj. notranjestatusna, segmentacija. Britanski znanstvenik Bikhu Parekh v prispevku *Argumenti za debato o priseljevanju - prispevek priseljencev za Združeno kraljestvo* opozarja na naslednje:

1. Migranti bodo delali umazano delo

Vprašuje se, kdo bo opravljal 'umazano' delo. Je za priseljence rezervirano samo delo 3D ("*dirty, dangerous, demanding*"), torej umazano, nevarno in zahtevno. S tem bi širil rasistični argument in rasistične ideje, da so tu le za to, da opravljajo umazano delo. Ta argument bi se lahko glasil: Pripeljite jih, da bodo opravljali takšno delo, vendar jim ne pustite, da se povzpnejo v hierarhiji in postanejo naši nadrejeni. Argument je pomemben, vendar se z njim ne strinjam, je dejal Parekh.

2. Demografija pokojnin

Drugi argument, ki ga je podal Parekh, je demografija pokojnin. Pravi: "Naše prebivalstvo se stara. Kdo nam bo zagotovil pokoj-

¹¹ Wade, 2011, dostopno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/-actrav/documents/publication/wcms_158927.pdf.

¹² Glej: IOM (2010): *World Migration Report 2010*, International Organisation for Migration, Geneva.

nino; priseljenci bodo delali, mi pa potrebujemo zaposlene od zunaj, ki lahko zagotovijo pokojnine in nas vzdržujejo. Močan argument. Toda tudi tu je zanka. Tu so le zato, da nam služijo. Niso pomembni sami po sebi. Kljub temu je še vedno pomemben argument.”

3. Visoko kvalificirani – izobraženi ljudje

Tretji argument je, da so priseljenci tudi visoko usposobljeni ljudje, ki jih močno potrebujemo. Parekh omenja, da je v Veliki Britaniji 10.000 južnoazijskih zdravnikov. Usposabljanje zdravnikov v tej državi stane približno 100.000 funtov. Južnoazijski zdravniki torej prihranijo Veliki Britaniji eno milijardo funtov ali povedano drugače – revne države južne Azije subvencionirajo Veliko Britanijo v znesku ene milijarde funtov samo pri zdravnikih. Priseljenci ustvarjajo nova delovna mesta, prav tako pa plačujejo več davkov od povprečnega prebivalstva, zato ker so mlajši od povprečnega prebivalstva. Čeprav dobivajo socialno podporo, dajejo veliko več državi, kot so njene socialne ugodnosti, so pa vedno v poziciji t. i. drugega.

Slovenski kontekst – migranti in Nevidni delavci sveta

Če si ogledamo domače okolje, vidimo naslednjo sliko. Pozicija ‘drugega’ je že ‘tradicionalno rezervirana’ za priseljence z območja bivše Jugoslavije in migrante. Situacija, v kateri so, bi se dala razumeti z Batesonovim konceptom *double-bind*.¹³ Država gostiteljica po eni strani izraža željo/zahtevo po integraciji migrantov in

¹³ *Double bind* – emocionalno nabita dilema v komunikaciji, ko posameznik ali skupina dobi dve ali več kontradiktornih sporočil na takšen način, da eno sporočilo negira drugo. To pomeni, da je pravilen odgovor na eno vprašanje oz. sporočilo napačen v drugem primeru. Ob tem ostane odprta dilema, znotraj katere ni izhoda iz dane situacije; gre za patpozicijo; nezmožnost rešitve problema. Več o tem: <http://www.thefreedictionary.com/double+bind>; Bateson idr., 1956.

priseljencev, po drugi strani pa se poudarja oz. stereotipizira njihova drugačnost. Brez prepoznavne drugačnosti *drugega* ostane brez esence za lastno prepoznavanje. Glavna karakteristika te situacije je najjasnejša v komunikaciji. Hitro lahko ugotovimo, da metakomunikacija ni možna oz. da ni resnega namena, da bi se sploh realizirala. Ustaljena praksa kaže, da država spodbuja priseljivanje, kadar potrebuje novo delovno silo, za integracijo priseljencev pa praviloma ne poskrbi. Po drugi strani se priseljenci v obdobjih povečane brezposelnosti ali socialnih nemirov pogosto znajdejo v vlogi 'grešnega kozla'.

Največji migrantski kadrovski bazen Slovenije so države bivše Jugoslavije, med njimi je bila vedno na prvem mestu Bosna in Hercegovina. Visoko intenzivnost migracij iz Bosne in Hercegovine v Slovenijo potrjuje tudi publikacija *Migracijski profil BiH*,¹⁴ kjer je zapisano, da je v štirih letih (2007–2010) Slovenija postala največja sprejemnica migrantov iz Bosne in Hercegovine. Če pa za približno isti časovni okvir pogledamo obseg oz. stopnjo revščine v Bosni in Hercegovini, vidimo, da je bilo leta 2007 po zadnjih dosegljivih formalnih podatkih 18,2 odstotka oseb v Bosni in Hercegovini pod stopnjo tveganja revščine, kar je pomenilo približno 600.000 oseb,¹⁵ medtem ko se je ta številka do leta 2010 po neformalnih podatkih Karitasa Bosne in Hercegovine dvignila na 1.000.000 oseb.¹⁶ Seveda ne moremo trditi, da je korelacija med podatki o številu veljavnih delovnih dovoljenj v Sloveniji ter pojavnostjo revščine v Bosni in Hercegovini absolutna. Vendar prav tako ne moremo trditi, da migracije delavcev iz BiH v Slovenijo neposredno znižujejo revščino v Bosni in Hercegovini. In to ob dejstvu, da je v Bosni in Her-

¹⁴ Dostopno na: <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/Migration%20Profile%20for%202010.pdf>.

¹⁵ FZS, APD 2007.

¹⁶ Prav tam, 2011.

cegovini po zadnjih podatkih Svetovne banke znesek finančnih transferjev migrantov enak zelo visokim 10 odstotkom BDP.¹⁷

Slovenija je primer nove države članice EU, ki stopa v fazo, da kot zrela družba spodbudi realizacijo integracije, ki mora biti obvezni del imigracijske politike. Integracija je faza, ko država in družba sprejmeta imigracijo kot strukturni del svojega razvoja z namenom, da migranti postanejo sestavni del politike vitalnih institucionalnih podsistemov družbe, kot so civilna družba, administracija, vsakdanje življenje, šolstvo, zdravstvo, socialno in politično državljanstvo, trg delovne sile. Vendarle praksa opozarja na nasprotno: delavci/-ke migranti/-ke, kot someščani/-ke, posamezniki/-ce, ostajajo socialno izključeni, marginalizirani, nevidni.

Gibanje *Nevidni delavci sveta* (IWW – *Invisible Workers of the World*)¹⁸ je poleg sindikatov in raziskovalcev med prvimi začelo opozarjati na stiske tujih delavcev, ki so v Sloveniji izgubili delo oz. za svoje delo niso prejeli plačil. Začelo je spremljati razmere na terenu in opozarjati pristojne ustanove v Sloveniji o sistematičnih kršitvah elementarnih človekovih pravic. Gibanje *Nevidni delavci sveta* kot avtonomna iniciativa migrantskih delavcev v Sloveniji, neodvisna od delodajalcev in lastnikov delavskih domov ter države, dela naslednje:

- preverja razmere v delavskih domovih, na gradbiščih in drugih mestih migrantskega dela in bivanja,
- obvešča delavce o njihovih pravicah (zlasti v radijski oddaji *Viza za budućnost*, ki je vsako drugo nedeljo ob 20. uri na Radiu Študent, 89,3 MHz,
- širi možnosti (samo)organiziranosti migrantskih delavcev,

¹⁷ World Bank Global Economic Prospects, junij 2011.

¹⁸ Ideja izhaja iz ameriškega anarhosindikalizma: *Industrial Workers of the World* (IWW), iz l. 1905.

- zavzema se za enakopravnost migrantskih delavcev in izboljšanje njihovih delovnih in bivalnih razmer,
- organizira razne prostočasne dejavnosti za migrantske delavce, od izobraževanj (jezikovnih, računalniških, pravnih) do zabav.

Eden od glavnih pobudnikov gibanja Andrej Kurnik poudarja, da pri IWW ne gre niti za nevladno organizacijo ne za sindikalno obliko združevanja. Je pravzaprav poskus oblikovanja nove strukture organiziranja delavcev, za zdaj pa je fokusirano na migrantske delavce v Sloveniji. Najpomembnejša metoda dela je aktivizem oz. akcijsko raziskovanje. Gre za hibridno organizacijo znotraj katere delujejo študenti, raziskovalci in migrantski delavci. Ime asociira na IWW (*Industrial Workers of the World*) idejo/gibanje ameriškega anarhosindikalizma in tudi izhaja iz te tradicije predvsem iz zgodovinskih razlogov. Delavsko gibanje in sindikat sta v začetku 20. stoletja v ZDA namreč uspešno organizirala migrantske delavce.¹⁹

Eno od bolj odmevnih manifestacij so Nevidni delavci sveta sprožili 27. aprila 2009, na dan OF v Ljubljani. S protestnim shodom so opozorili na hudo stisko, v kateri so se znašli. Približno 200 delavcev in njihovih podpornikov je pozvalo k solidarnosti in skupnemu boju za boljši in pravičnejši jutri. S sabo so imeli transparente z napisi *Pravice so izborjene, ne podeljene, Dovolj izkoriščanja, Čas je za spremembe, Ta zgodba govori tudi o tebi*. Po uvodnem nagovoru so se skozi center Ljubljane napotili proti državnemu zboru, uradu predsednika države in vladni palači.

Slovenija, nekoč raj za bosanske delavce, se je spremenila v pekel, je povedal migrantski delavec Latif Delić. V Sloveniji je delal od l. 1974. Takrat je dobival plačo za svoje delo in je imel dostojno bivališče, vse drugače kot zdaj. "Ko bo le mogoče, bom odšel od tod. Ničesar drugega ne želim kot normalno plačilo za pošteno opra-

¹⁹ Več o tem: Andrej Kurnik: *Mladina*, 19. 8. 2011.

vljeno delo. Pohlepni direktorji niso uničili samo mene, temveč tudi družino, za katero moram skrbeti.”²⁰ Aktivist Nevidnih delavcev sveta Irfan Beširević je povedal, da protest ni namenjen zgolj na opozarjanje suženjstva tujih delavcev, temveč tudi slovenskih, saj da je tudi te doletela podobna usoda.²¹

Če povežemo obveznost delavcev migrantov do svojih družin z naraščajočo brezposelnostjo med delavci migranti, pridemo do jedra temne strani močne odvisnosti (ne)formalnih sistemov pomoči od prejemkov migrantov – kaj se namreč zgodi, ko prejemki niso več stalni? Ali ko se popolnoma prekinejo? Vse večkrat se zgodi to, da delavci migranti v nujnem iskanju nove zaposlitve in zagotovitvi stalnega prejemka padejo le še globlje v prej omenjeni nizkocenovni in visokoprekerni vzorec dela, ki se še “nadgradi” z visoko intenzivnostjo kršitev delavskih pravic. Delavci migranti (in člani njihovih družin) tako sprejemajo vse slabša, vse manj plačana, vse nevarnejša in vse nevidnejša dela. In tako se želja po boljših življenjskih razmerah spremeni v goli boj za preživetje. Veliko delavcev migrantov, ki so v zadnjem času zaradi stečajnega vala v gradbeništvu v Sloveniji ostali brez redne zaposlitve, tako opravlja različne vrste del brez pogodbe o zaposlitvi, ker so jim zaprta vrata tako do formalne zaposlitve kot tudi do pravic iz socialnega zavarovanja. Nevidno delo pa se lahko razširi tudi na člane njihovih družin. Za zdaj je nemogoče predvideti posledice, ki so jih za sabo pustili neurejeni odnosi v gradbenih podjetjih s slabimi, neetičnimi in nehumanimi delovnimi ter bivalnimi razmerami za delavce migrante, neizplačevanjem plač ter problematičnimi in neurejenimi zdravstvenimi zavarovanji.

Nadaljnji bistveni problem v Sloveniji, EU in v svetu na sploh je oblikovanje dvotirnega ekonomskega razvoja, kjer “razviti” ostajajo “razviti” na račun izčrpanja “manj razvitih”. Razlike med revnimi

²⁰ Mitja Felc, *Delo*, Kronika, 4. 6. 2011.

²¹ Mitja Felc, prav tam.

in bogatimi se drastično povečujejo, bogati postajajo bogatejši, tudi na račun revnih, ki postajajo še revnejši.

Kot reakcija na ekonomsko globalizacijo, prevlado multinacionalnih korporacij in bančniškega sistema se je kot revolt brez revolucije v ZDA pojavilo gibanje OWS (*Occupy Wall Street*) in se razširilo po vsej Evropi.

Occupy Wall Street – upor in/ali sprememba?

OWS je naziv za kontinuirano protestno akcijo, ki se je od 17. septembra 2011 začela na ulicah New Yorka. Demonstracije so bile usmerjene proti vodilnim ameriškim bankam in multinacionalnim korporacijam, ki so v največji meri odgovorne za revščino in globalno finančno krizo. Akcijo je začela kanadska protipotrošniška (antikonzumeristična) organizacija *Adbusters*. Pridružili so se ji posamezniki in organizacije, med njimi večinoma pripadniki ameriške radikalne levice, potem pa tudi svetovna organizacija Anonimni (*Anonymous*).

Protestniki napovedujejo demonstracije v obliki 'okupacije' javnih površin, dokler ne uresničijo ciljev, pri čemer je težava, da – cilji še niso jasno formulirani.

Nekateri udeleženci pravijo, da želijo zmanjšati škodljiv vpliv velkapitala, ki je skoncentriran v podjetjih na Wall Streetu, predvsem pa si želijo močno obdavčiti najbogatejše posameznike in korporacije. Kako, pa je še zelo odprto vprašanje. Strinjamo se s pogumnim in kreativnim odnosom njihovih sloganov do ekonomske situacije, denimo 'Banke so rešene, mi smo prodani', toda treba je še kaj več. V gibanju Occupy trdijo, da moč denarja predstavlja krizo morale. S svojim elanom in bogastvom idej gibanje vsekakor predstavlja poskus, da se vzpostavi moralni ustroj sveta. Izhodišče gibanja je trditev: '1 odstotek' in '99 odstotkov' (99 odstotkov človeštva na eni strani in 1 odstotek tistih, ki odločajo o usodi 99 odstotkov), Gibanje

si upa kritizirati hiperprivilegirano manjšino in jo javno obtožiti, da izkorišča pomanjkljivosti v zakonodajah, korupcijo v politiki, uničuje splošno dobro, vse za lastno korist in vse seveda nekaznovano. Številni člani gibanja so anarhisti in demokratski radikali, ki si želi neposredno demokracijo, horizontalno upravljanje, toda kar je še pomembnejše, večji del aktivistov prihaja iz srednjega sloja – sindikalisti in progresivno usmerjeni posamezniki. Ti so manj ekstravagantni in niso medijsko privlačni, jih je pa več. Ravno ta kombinacija je prinesla novo svežino v politične kroge, navdušenje širšega kroga ljudi. Gibanje je spremenilo politično kulturo, največje banke so se vendar našle pod pritiskom javnosti, v posameznih primerih je bilo celo uspešno pri preprečitvi deložacij.

Toda pojavili so se ideološki in praktični spopadi, nekateri aktivisti so radikalizirali svoja stališča (vse ali nič), med drugim tudi zaradi nepopustljivosti oblasti. Policija se je specializirala v zastraševanju, zgodili pa so se tudi prvi nasilni izgredi. Ko pa je bil vržen prvi kamen in se je razbilo prvo okno, je javnost je obsodila nastalo škodo, ne glede na to, kdo jo je povzročil. Če si želimo drugačen svet, naj ta ne bo še nemirnejši, nasilnejši in še nevarnejši, so njena (naša) upravičena pričakovanja. Occupy mora združiti obe strani radikale in reformiste, pridobiti širšo podporo javnosti. Začetki so bili obetavni, toda naboj je zdaj upadel. V tem trenutku je nujno potrebna kritična analiza stanja, rekonfiguracija, iniiciranje idej prek raznovrstnih mrež in organizacij.

V neki anekdoti iz nekdanje Vzhodne Nemčije (DDR) nemški delavec dobi službo v Sibiriji. Zaveda se, da pošto cenzurirajo, zato predlaga prijateljem takole:²²

‘Vzpostavimo kodo. Če bodo pisma, ki vam jih bom pisal iz Sibirije, napisana z modro, pomeni, da je vse napisano resnica. Če pa

²² O tem: Slavoj Žižek: Revolt bez revolucije, Forum, 4. 5. 2012, št. 34, g.1, 37–39.

bo napisano z rdečo, potem je vse lažno. Čez mesec dni prijatelji dobijo prvo pismo, napisano pa je bilo z modro. Piše: 'Tukaj je vse super, vse imamo, trgovine so polne, hrane je v izobilju, stanovanja so velika in topla, v kinih predvajajo zahodne filme, lepa dekleta vsepovsod. Edino, česar nimamo je ... "rdeče črnilo".'

Podobnost z današnjo situacijo? Imamo vse svobode, ki si jih želimo – edino, kar nam manjka, je 'rdeče črnilo'. Mislimo, da smo svobodni, ker nimamo načina, kako naj izrazimo svojo nesvobodo, pravi Žižek.²³ Odsotnost 'rdečega črnila' se danes kaže v nezmožnosti izražanja oz. neobstoju terminov, s katerimi bi lahko izrazili trenutno situacijo. 'Demokracija in svoboda', 'vojna proti terorizmu', 'človekove pravice', 'svoboda medijev', 'svoboda izražanja' in podobni izrazi spretno zamegljujejo našo percepcijo in prevečkrat onemogočajo, da razmišljamo z lastno glavo.

Res je, da bi bilo kontraproduktivno vso to energijo upora, ki se pojavlja znotraj OWS, IWW in drugih gibanjih takoj postaviti v niz konkretnih in pragmatičnih zahtev. Navsezadnje bank nikoli ne bomo mogli organizirati tako, da bi delovale demokratično, transnacionalnih korporacij, da delujejo ustrezneje do ljudi in okolja, še manj pa vplivati na nizko evropsko nataliteto ali na vse večjo potrebo po novi delovni sili, hitrejšem zaslužku in dodatnem profitu ...

Nujno oblikovanje apolitične mreže družbenih odnosov je vendarle proces, ne pa cilj. Kot pri zapatistih bosta pomembna diskretna prisotnost in delovanje, ne pa vidnost in popularnost. Odprta in horizontalna družbena struktura je sredstvo in cilj, kjer si vsak prizadeva za posamezne pravice, ne obstaja pa hierarhija pravic. Ob vsem tem je nujen vsaj minimalni program sprememb, predvsem pa je treba najprej formulirati vprašanja in nato poiskati odgovore.

²³ Prav tam.

Sklepna razmišljanja

Holloway²⁴ pravi, da potrebujemo novi svet, drugačno obliko organizacije družbe, svet, v katerem se ne govori, temveč poslušša. Svet pravice, v katerem bi si ljudje sami oblikovali svoja življenja. To bi dosegli ne z osvajanjem oblasti, temveč s preseganjem oblastnih odnosov. Zapatisti so trdili, da ni treba osvojiti sveta, da je dovolj narediti ga na novo. To pa lahko postane problematično, če se sočasno ne spremeni tudi svetovni sistem.

Današnje politike multikulturalizma se v imenu različnosti uspešno prodajajo kot "kulturni kapital" ali celo kot "človeški kapital", vendar družbeno pluralnost izkoriščajo z zelo natančnimi cilji in družbenimi nišami. Idealna oblika ideologije globalnega kapitalizma je multikulturalizem, pravi Žižek.²⁵ Drža, ki iz nekakšne prazne globalne pozicije obravnava vsako lokalno kulturo tako, kot kolonizator obravnava koloniziran narod – kot 'domorodce', katere narave je potrebno pozorno preučiti in 'spoštovati'.²⁶ Multinacionalne korporacije oportunistično izrabljajo družbeno multikulturalnost za svoje lastne interese in koristi. V času razširjanja svoje moči in novih migracijskih realnosti, se politikam multikulturalizma od zgoraj navzdol (*top down*) postavljajo nasproti nova družbena gibanja (*bottom up*) kot refleksija tistega, kar se dejansko dogaja znotraj različnih družbenih skupin in pri definiranju novih socialnih okoliščin.

Osnovni cilj novih družbenih gibanj je delovati proti obstoječemu svetovnemu sistemu, ki v svoji neoliberalni obliki slabša razmere za elementarno preživetje in žene ljudi v vse večjo stisko in negotovost. Njihova sporočila so v osnovi jasna, da tako individualno kot kolektivno vsi lahko vplivamo na razvoj prihodnosti,

²⁴ Holloway, 2004, 10.

²⁵ Žižek, 1997.

²⁶ Žižek, prav tam.

morda celo bolj, kot si upamo misliti. Res pa je tudi to, da le z uporništvom brez jasnega programa sprememb samo potrjujejo sintagmo *multikulti* sodobnega sveta in ostanejo na ravni trendovstva ali provokacije. Ne glede na svojo maloštevilnost, pomanjkanje kapitala in neposredovanje aparatov moči pa odpirajo perspektivo drugačnega sveta. V tem svetu bo po besedah Erica Hobsbawma to perspektivo treba skupno dognati.

Bibliografija

CASTELS, M. (1997): *The Rise of the Network Society*, The Information Age I. Malden, Blackwell Publishers Inc., Oxford.

GUPTA, A., FERGUSON, J. (1992): "Beyond Culture: Space, Identity and the Politics of Difference", *Cultural Anthropology* 7, št. 1, 6–23.

HALL, S. (1997): "Introduction: Who Needs Identity?", v: Hall, S., Guy, P., ur., *Cultural Identity*. SAGE, London.

HALLOWAY, J. (2004): *Spreminjamo svet brez boja za oblast: pomen revolucije danes*, Študentska založba, Ljubljana.

LEGRAIN, P. (2007): *Immigrants: Your Country Needs Them*. Princeton University Press.

MEDICA, K., LUKIČ, G. (2011): *Migrantski circulus vitiosus*. Univerzitetna založba Annales, Koper.

MENCIN ČEPLAK, M. (2002/3): "Mladi in prostori političnosti". *Socialna pedagogika*, zv. 6, št. 3, 221–238.

ŽIŽEK, S. (1997): "Multikulturalizem ali kulturna logika multinacionalnega kapitalizma". *Problemi*, št. 5–6, 95–124.

Spletni viri

BATESON, G., JACKSON, D. D., HALEY, J., WEAKLAND, J. (1956): "Towards a Theory of Schizophrenia". *Behavioral Science*, zv. 1, 251–264, dostopno na: <http://www.thefreedictionary.com/double+bind>.

FZS, APD (Federalni zavod za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domačinstva) 2007, dostopno na: <http://www.fzs.ba/>.

IOM (2010): *World Migration Report 2010*, International Organisation for Migration, Geneva, dostopno na: http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf.

Migracijski profil Bosne in Hercegovine (2007–2010), dostopno na: <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Publikacije/Migration%20Profile%20for%202010.pdf>.

OECD, (2007), dostopno na: http://www.oecd.org/document/36/0,3343,en_2649_33935_39281508_1_1_1_1,00.html.

PAREKH, B. (2009): *Effective Arguments for an Immigration Debate*. Dostopno na: <http://peacedevelopmentnetwork.wordpress.com/2009/11/24/prof-lord-bhikhu-parekh-effective-arguments-for-immigration-debate/>.

WADE (2011): Dostopno na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_158927.pdf.

World Bank Global Economic Prospects, junij 2011, dostopno na: <http://siteresources.worldbank.org/INTGEP/Resources/335315-1307471336123/7983902-1307479336019/Full-Report.pdf>.

Časopisni viri

FELC, M. (2011): "Nevidni delavci sveta opozorili na hudo stisko", *Delo*, Kronika, 4. 6. 2011, dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/nevidni-delavci-sveta-opozorili-na-hudo-stisko.html>.

HORVAT, M. (2012): "Intervju: Andrej Kurnik: Išče se nova paradigma revolucije", *Mladina*, 19. 8. 2012, št. 33, dostopno na: <http://www.mladina.si/87044/dr-andrej-kurnik-isce-se-nova-paradigma-revolucije/>.

ŽIŽEK, S. (2012): "Revolt bez revolucije", *Forum*, 4. 5. 2012, št. 34, 1, 37–39.